



Sosial skriving,
s. 18

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

38. ÅRGANG 4/2010

- Språkprisen 2010, s. 10
- Duger norsk?, s. 22
- Norsk før 1814, s. 25
- Lars S. Vikør om 2000-talet, s. 28

Språkrådet



Skriftlig tjatrung eller halvproff skriveglede?

«Dansk rettskriving er kommet under pres, fordi en stor del af befolkningen er begyndt at chatte, blogge, twitre og i det hele taget at utrykke sig på skrift i det offentlige rum», sier direktør i Dansk Sprognævn, Sabine Kirchmeier Andersen, til avisa Politiken.

I gamle dager var det bare de språkflinke som skrev. Nå kan alle skrive for alle på nettet. Da blir det også flere tekster med mange feil. Forskning viser at lesing og skriving henger sammen. For å bli god til å skrive må man lese mye – helst også gode tekster. I en nettdebatt på nrk.no nylig var det 41 prosent som sa at «stavefeilene florerer i blogger og på Facebook, og det påvirker folk. Noe må gjøres!» I 2008 viste en undersøkelse at 80 prosent av oss mener at skolen gjør for lite for å lære elevene å skrive korrekt. Når Språkrådet blir spurt om SMS-språk og blogging undergraver folks sans for god språkføring og korrekt språk, er det vanskelig å svare bastant ja eller nei. Fra forskning vet vi at mange liker å bruke dialekt på Facebook, men hva skriving på Facebook sier om eventuell manglende evne til å skrive korrekt,

har vi lite kunnskap om. Kanskje skriver unge på Facebook som de gjør på skolen – feilfritt eller ei – kanskje bryter de språkreglene bevisst.

En god språkbruker behersker et vidt register. Han kan skrive slang eller dialekt på SMS, men skiller mellom sjangrer; han skriver en feilfri jobbsøknad og blogger så det gnister! Bloggeren Ida Jackson skiller mellom innadvendte og utadvendte bloggere. De utadvendte bloggerne skriver for en stor hop, mens de innadvendte tjatrer til en engere krets. Hvis man vil bli lest av mange, er det liten tvil om at det lønner seg å følge korrekt rettskriving.

De som før i tida kviet seg for å vise skriveferdighetene sine, ville kanskje misunne oss den skrivetreningen og skrivegleden det går an å utvikle i sosiale medier. Publisering bør også virke skjerpene. Gleden ved å skjerpe seg er et godt utgangspunkt for nødvendig, tradisjonell skriveopplæring.

Sigrid Tutehjel

INNHALD 4/2010

■ AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Språkprisen
- 14 På veg mot enklare nynorsk?
- 17 Språkbrukaren

■ INNSIKT

- 18 Skriftlige samtaler – sosiale medier
- 22 Om drømmemannen og andre myter
- 25 Norsk målreising før 1814?
- 28 2000-talet – ein gong til
- 30 Erkeengel og arkitekt
- 32 Eneren Clara Holst



Redaksjonen tek gjerne imot språkspørsmål frå lesarane. Adressa er: sporsmal@sprakradet.no.

Spørsmål: Kan de hjelpe meg med å forstå når eg skal bruke *de* og *dykk* i nynorsk?

Svar: Ordet *de* er den såkalla subjeksforma, og *dykk* er den såkalla objektsforma av pronomenet *de*, som ein bruker når ein snakkar eller skriv til fleire personar som ein seier «du» til.

Subjeksforma *de* bruker ein når pronomenet er subjekt i setninga. Eksempel: Er de sikre på at det er slik? De er velkomne til møtet tysdag kl. 13.00. Meld ifrå dersom de ikkje kan komme.

Objektsforma *dykk* bruker ein når pronomenet er direkte eller indirekte objekt eller står etter preposisjon. Eksempel: Eg såg dykk i går utanfor kinoen. Eg vil gjerne fortelje dykk noko. Meld ifrå dersom det ikkje

passar for dykk.

Vanlegvis bruker ein *du* og *deg* om den ein talar eller skriv til, men dersom ein vil bruke høfleg form på nynorsk, er det pronomenet *De* ein skal bruke. Som objekt og etter preposisjon er forma *Dykk*.

Dette pronomenet ser altså ut som det pronomenet vi har gjort greie for i den første delen av svaret, men det er to skilnader: Dei høflege formene *De* og *Dykk* blir brukte både til ein og til fleire personar, og dei skal ha stor forbokstav. Eksempel på bruk av *De* (subjeksforma) i høfleg tiltale: Vi vonar De kan komme. Takk for at De svara så raskt på brevet vårt. Eksempel på bruk av *Dykk* (objektsforma) i høfleg tiltale: Vi ser fram til å møte Dykk. Meld ifrå dersom det ikkje passar for Dykk.

Spørsmål: Har det kommet nye regler for bindestrek? Mange nettaviser deler opp ordene med bindestrek, som f.eks. *kne-sjekk*, *gass-straff*, *pasient-vrede*. Er dette korrekt?

Svar: Nei, reglene for bruk av bindestrek er ikke forandret. I lærebøker for barneskolen er det tradisjon for såkalt pedagogisk bindestrek, som i «Arne spis-er fiske-kaker til mid-dag». Men dette gjelder bare i bøker for de laveste trinnene og er knyttet til leseopplæringen. Noe liknende er vel også praksis i lettlesaviser o.l. for folk med lese- og skrivevansker.

Men generelt er denne typen bindestrekbuk ikke anbefalt, og mange vil regne skrivemåten i de fleste av eksemplene dine som språkfeil. Unntaket er *gass-straff*, der tre like konsonanter støter sammen, og der en skrivemåte med bindestrek er akseptabel, ved siden av full sammenskriving uten bindestrek og med sløyfing av den ene konsonanten, altså som *gasstraff*.

Spørsmål: Hvordan er det riktig å sitere den muntlige formen for spesifisering av tid? Hvordan skriver man for eksempel «Jeg kom hjem i *kvart-på-to-tiden*» og «Kari sa hun var ute til *halv fire tiden på lørdag*».

Svar: Her er det snakk om sammensetninger der forleddene (*kvart på to* og *halv fire*) er grupper av ord som blir skrevet atskilt. Derfor anbefaler vi bindestrek mellom nest siste og siste ledd:

kvart på to-tiden
halv fire-tiden

Spørsmål: Jeg hørte på radioen en utlending som sa /instrumang/ i stedet for /instrument/. Hvorfor uttales noen ord på *-ment* slik som de skrives, mens andre uttales *-mang*?

Svar: Noen ord som ender på *-ment*, kommer mer eller mindre direkte fra latin, og da er uttalen også /-ment/. *Instrument* er et slikt ord.

Andre ord på *-ment* kommer også fra latin, men har gått veien via fransk. Da er uttalen /-mang/. Eksempler er *departement* og *resonnement*.

Spørsmål: Uttrykket *i forhold til* brukes mye både i skrift og tale. Kan uttrykket brukes i andre betydninger enn *sammenlignet med*? Hvis svaret er nei, er dette det mest misbrukte uttrykk i norsk språk!

Svar: Du har rett i at *i forhold til* ofte blir brukt i sammenhenger der vi tradisjonelt bruker andre preposisjoner eller uttrykk. Vi kan også se at *i forhold til* blir brukt i sammenhenger der det er vanskelig å se at det betyr noe som helst. Det ser ut til å være en tendens til at en lettere tyr til *i forhold til* når det er tale om noe abstrakt, mens det konkrete får beholde de tradisjonelle uttrykksmåtene. Dessverre ser offentlige institusjoner ut til å være sterkt rammet av fenomenet.

Språkrådet tilrår å begrense bruken av *i forhold til* til betydningen 'sammenlignet med'. Ellers kan vi bruke slike ord som *i, på, med, for, overfor, med tanke på, med hensyn til, når det gjelder*.

Spørsmål: Andre linja i julesongen *Deilig er den himmel blå lyder lyst det er å se derpå*. Skal *lyst* uttalast med lang eller kort y? Somme meiner det siste. Eg har vel alltid sunge lang y og hatt adjektivet *lys* i tankane.

Svar: Ordbog over det danske Sprog siterer salmen under substantivet *lyst* (tyding 4.2). Dermed er det om substantivet *lyst*, dvs. 'glede' vi syng, og ordet skal uttalast med kort y.

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det er i bruk. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi rår til eller rår frå å bruke eit ord, vil vi nemne det uttrykkjeleg.

(lav)burding, burder *Avburdingen lærte jeg da jeg holdt foredrag for en samling controllere og saksbehandlere i forskjellige offentlige etater. [...] Burding, sier Skatteetaten, er både naturlig og vanlig, men skaper en passiv klagekultur, der man ikke tar ansvar for ganske hverdagslige, men viktige ting. Ting som blir liggende og gnage. Gjett om det traff meg rett i hjertet! For jeg er en skikkelig burder, oppdager jeg. Jeg tror jeg sier burde 50–60 ganger om dagen.*

A-magasinet 17.9.2010

jeggings *Jeggingsen er et slags kompromiss mellom den stadig mer populære tightsen og den tradisjonelle, ikke fullt så populære jeansen. For å tekkes en ny generasjon med jenter som har behov for åletrang bekledding med høy komfortfaktor, har jeansen kapitulert og blitt myk og stretchy, den òg.*

Magasinet (Dagbladet) 9.10.2010

katalognorsk *[Morten Aasbø] kan fastslå at det nesten ikke fins grenser for den fantasi reiseselskapene tar i bruk i sine kataloger for å dekke over forhold som de vet kundene vil reagere negativt på. [...] «Direkte ved havet» [b]etyr på katalognorsk at hotellet rett og slett mangler strand. «Populær blant norske gjester» [b]etyr at maten i restauranten er norsk og musikken i baren består av Åge Aleksandersen og DDE.*

Aftenposten 18.9.2010

omsorgsferie *Eldre som har omsorg for familiemedlemmer, må kunne gis «omsorgsferie», foreslår Lars Berge (84). [...] Forslagets essens er at pensjonister som er helt avhengig av omsorg fra ektefelle eller familiemedlemmer, innvilges tre ukers ferie som kan tas ut enten helt eller stykkevis. [...] – Jeg vil få ferie til å innhente meg selv, og hun vil få ferie i den forstand at hun vil oppleve en annen hverdag, sier Berge.*

Varden 5.8.2010

selvvandring *Reiselivet ute å kjøre. [...] – Vi må tenke selvhushold og selvopplevelse, selvguiding og selvvandring. Gjør vi det, samtidig som vi standardiserer produktene for å holde kostnadene nede, kan norsk reiseliv ha en flott fremtid, mener [Gunnar] Almlid.*

Dagens Næringsliv 15.9.2010

syklisme *Sykling er ikke lenger bare en transportmåte. Det er også en væremåte som er i ferd med å ta form av en ideologi: Bruk av sykkel kan legges inn i rekken av kjente «-ismer». [...] Før var sykling først og fremst transport – alminnelige menneskers billigste måte til å kunne bevege seg fra A til B. [...] Mens bilisme særlig nærmest er blitt et fyord, ser vi at sykling – og etter hvert syklisme – vil kunne bli et honnørord.*

Jostein Soland, administrerende direktør i Næringsforeningen i Stavanger-regionen, <http://www.stavanger-chamber.no/index.cfm?id=312922>



Nabospråk skal være morsomt

■ TEKST: MAGNHILD BRUHEIM

– Vi må vekke lysten hos de unge til å forstå nabospråkene. Det sier nordisk språkkordinator Bodil Aurstad. – Derfor må undervisningen engasjere, kanskje til og med underholde.

Trønderen Bodil Aurstad har siden årsskiftet hatt stillingen som leder for Nordisk språkkoordinasjon (NOSK), med kontor i København. Nå fronter hun en kampanje som skal gjøre barn og unge i Norden oppmerksomme på verdien av det nordiske språkfellesskapet.

– Gjennom kampanjen vil vi arbeide for å få barn og unge i tale, og da må vi møte dem på en arena der de lar seg engasjere. Det krever nytenking, sier Aurstad.

Skolen svikter ofte

Kampanjen retter seg også særskilt mot de lærerne som underviser i dansk, norsk og svensk som morsmål, andrespråk eller fremmedspråk, for det er her nabospråkperspektivet kommer inn. Men mange lærere synes nordisk språkundervisning er vanskelig, og det må vi ta på alvor, mener Aurstad.

– En del norske lærere føler at de ikke kan nok om svensk og dansk til at de føler seg trygge på å undervise i det. Dessuten består norskfaget av mange emner og moduler som elevene skal gjennom, og det lider nabospråkundervisningen under, på samme måte som sidemålsundervisningen gjør det.

– *Hvordan kan undervisningen legges opp på en måte som engasjerer?*

– Undervisningen i dag baserer seg ofte på dikt eller utdrag fra klassikere, og her møter elevene et eldre språk eller et litterært språk. Men det som blir avgjørende for dem senere, er jo at de forstår hverdagsspråket når de møter det, slik at det blir et reelt kommunikasjonsfellesskap som fungerer. Det kan for eksempel være å oppleve at de er i stand

til å lese aviser på nabospråket. Elevene må synes at det de lærer, er relevant, sier Aurstad.

Mer aktuelt

Språkkoordinatoren ønsker at hovedvekten i undervisningen skal flyttes fra det historiske, som ofte oppfattes som traust og ideologisk begrunnet, til det funksjonelle i språkfellesskapet, og at barn og unge skal få en positiv opplevelse av å mestre.

– De skal synes at det er moro, derfor prøver vi å få fatt i dem på en arena de liker, gjennom spill, film, konkurranser og Facebook. Vi vil også jobbe på en måte som gjør at de unge opplever et

personlig møte med språket uten nødvendigvis å måtte reise til landet der det blir snakket. En mulighet er eksem-

pelvis virtuelle vennskapsklasser og tilrettelegging for at skoleelever kan få nordiske venner via nettet.

– *Hvordan kan undervisningen i nabospråk gjøres mer aktuell?*

– Dersom det for eksempel spilles en landskamp mellom Norge og Danmark, kan elevene gå inn på nettet og se hvordan kampen blir kommentert og referert i norske og danske aviser, hvordan historien er bygd opp, og hvordan synsvinkelen er preget av nasjonale interesser.

Forstår mindre nå enn tidligere

Bakgrunnen for kampanjen er at den felles nordiske språkforståelsen er dårligere nå enn for noen tiår siden. Det viser blant annet en undersøkelse fra 2005, som ble gjennomført ved universitetet i Lund. Prosjektet Internordisk språkforståelse i en globalisert tid (INS)

● ● BODIL AURSTAD

Bodil Aurstad er nordisk språkkoordinator ved Nordisk språkkoordinasjon i København.

ville finne ut hvordan folk i Norden forstår hverandre i en tid med økt internasjonalisering. Elever fra videregående skoler i de nordiske landene var med, og i Norge deltok elever fra Oslo og Bergen.

– Undersøkelsen viser at innbyggerne i Norden har stadig større problem med å forstå hverandre. Det gjelder særlig de unge. I foreldregenerasjonen står det ikke så ille til. Til sammenligning ble språkforståelsen hos rekrutter testet i en undersøkelse på 70-tallet, og da var resultatet mer oppløftende, forteller Bodil Aurstad.

– *Hvem forstår nabospråkene best?*

– Nordmenn og færøyinger kom best ut i den nye undersøkelsen. Færøyingene aller best, til tross for at deres språk ligger mye lenger fra norsk og svensk enn hva dansk gjør. En av forklaringene på dette kan være at mange færøyinger er tospråklige. Det som er spesielt med innbyggerne i Norge og på Færøyene, er at de tilhører små språksamfunn der en er vant til å være språklig bevisst og tilpasse seg om nødvendig. Fordi språkbrukerne er fortrolige med språklig variasjon, er de mer forberedt på å forstå også det som er litt annerledes, noe som kanskje fører til mer språklig toleranse.

– *Undersøkelsen bekrefter altså at nordmenn forstår dansker og svensker bedre enn de forstår oss?*

– Ja, og det gjelder også innvandrere i Norge. De skårer ikke uventet dårligere enn nordmenn som har norsk som morsmål, men de kommer bedre ut enn de som f.eks. har dansk som morsmål.

Overlater arenaen til engelsk

Konsekvensene av den manglende språkforståelsen kan bli alvorlige, sier språkkoordinatoren.

– På lengre sikt kan det bety at vi slutter å bruke norsk, svensk og dansk som internasjonale språk i den nordiske regionen. Det vil være med på å styrke engelsk som det eneste gangbare internasjonale språket. Det påvirker videre forestillingen om verden, der engelsk etter hvert tar over hele arenaen.

Aurstad trekker også fram at den felles nordiske språkforståelsen er kulturbærende og identitetsskapende for det nordiske fellesskapet.

– Dersom vi som bor i de nordiske landene, ikke lenger klarer å snakke sammen på dansk, norsk og svensk, gjør det noe med vår kulturarv og identitet som region. Språket er jo noe av det viktigste som binder oss sammen som grupper. Og identitetsskaping er en prosess i konstant utvikling, så hver ny generasjon må føle at dette angår dem. Det er derfor det ikke er nok å under vise i Kalmarunionen og litterære klas sikere.

Sverige med forklaringsproblem

Nordisk språkkoordinasjon ble opprettet som en del av en ny organisering av det nordiske samarbeidet i 2009 med midler fra Nordisk ministerråd. Formålet er blant annet at ulike aktører på språkområdet skal få bedre kjennskap til hverandre og motiveres til å samarbeide, og at språksamarbeidet skal bli mer synlig for omverdenen. Som en følge av INS-undersøkelsen ble det i 2006 undertegnet en nordisk språkdeklarasjon, som inneholder fire spørsmål som hvert land skal arbeide videre med. Det er de nasjonale kultur- og undervisningsdepartementene som har ansvaret for oppfølgingen. Rapporteringen etter et par år avslørte at ikke alle land hadde gjort en like stor innsats for den nordiske språkforståelsen.

– Landene ble bedt om å melde tilbake om det de hadde gjort etter en arbeidsperiode på to år. Da fikk Sverige et forklaringsproblem, sier Aurstad. – Alle de nordiske landene, unntatt Sverige, har gjort en ekstra innsats for å fremme kjennskapet til de nordiske språkene.

Snikinnføring av nabospråk

I forlengelsen av forslaget om en deklarasjon om barns rettigheter til kreativ utvikling har de nordiske samarbeidsministrene planer om å løfte et nordisk perspektiv inn i undervisningen i de kreative fagene.

– Det finnes allerede en Nordisk klimadag i regi av naturfagene, som har som formål å få med barn og ungdom i Norden i kampen for et bedre klima. Klimadagen blir kombinert med den nordiske språkkampanjen, derfor skal både svensk, norsk og dansk brukes på hjemmesiden. Her blir ungdom oppfordret til å engasjere seg i kampen for klimaet. I tillegg til å arbeide med et aktuelt tema blir de kjent med de sentralskandinaviske nabospråkene, forteller Aurstad.

– Nordisk språkfelleskap kan dras inn i andre fag. I stedet for å drive tradisjonell språkundervisning kan lærerne heller snakke om tema som opptar elevene. Når de blir engasjerte i emnet, glemmer de hvilket språk de leser. På den måten kan vi si at vi får en slags snikinnføring av nabospråket.

Prestisjetap

– *Hvor viktig er det at norsk blir forstått i andre nordiske land?*

– Dersom norsk ikke kan forstås i andre land enn i Norge, er det ikke lenger et internasjonalt språk, bare et nasjonalt. Selv om det blir brukt internasjonalt bare i nordisk sammenheng,

innebærer det likevel et domenetap og dermed et prestisjetap, mener Aurstad.

– Det vil videre kunne bety en svekkelse av interessen for norsk språk i utlandet. I dag er norsk synlig blant annet gjennom norskstudier ved universitet og høyskoler. Studietilbudet avspeiler synet på språket. Hvis studietilbudet forsvinner, er det et klart signal.

– *Hva håper du at dere har oppnådd innen 2012, når prosjektperioden løper ut?*

– At lærerne rundt om i Norden skal føle lyst og vilje til å undervise om nabospråk, at de ser det som en mulighet til å tematisere hva språk er, og ser verdien av at det ikke bare er engelsk som duger til noe utenfor landets grenser.

– *Hvordan tror du det går med språkforståelsen i framtiden?*

– En ting som gjør meg optimistisk, er det jeg opplever her i København. Det er sjelden at folk jeg snakker med, slår over til engelsk. Jeg legger bort trønderdialekten og snakker et talt bokmål i møte med danskene. Men siden det er viktig for meg å beholde en norsk identitet i deres øyne, passer jeg på at det fremdeles er norsk jeg snakker. Når noen ikke forstår hva vi sier, er det alltid viktig at man bruker språket som en brobygger og gjennom språklig tilpassning viser vilje til kommunikasjon. Det jeg erfarer, er at det er en vilje der til å forstå, og det synes jeg er et godt tegn, sier Bodil Aurstad.

Les mer om Nordisk språkkoordinasjon og språkkampanjen her:

www.nordisksprogkoordination.org

www.nordisksprogkampagne.org



Elisabeth Aasen og Jon Hellesnes mottok Språkprisen på Språkdagen 2010.

Språkprisen 2010 til Elisabeth Aasen og Jon Hellesnes

Språkprisen er Språkrådets pris for framifrå bruk av norsk språk i sakprosa. Jon Hellesnes har fått Språkprisen 2009 for framifrå nynorsk. Elisabeth Aasen har fått Språkprisen 2009 for framifrå bokmål.

Vinnarane fekk 50 000 kroner, eit trykk av Kjell Nupen og eit diplom kvar. Språkprisen vart delt ut på konferansen Språkdagen 2010 i Oslo Konserthus 10. november.

Juryen skriv dette om prisvinnarane: «Dei to språkprisvinnarane i år er begge framifrå formidlarar av fagleg og tverrfagleg innsikt. Dei meistarar begge kunsten å sameine detaljar og nedslag i

det kvardagslege med store liner og utfordrande utsyn, den eine med bakgrunn i filosofi, den andre frå historie og litteratur. I ei tid då fag og forskning vert stadig meir spesialisert, er prisvinnarane i år døme på kunnskapsrike forskarar som vender seg til ei brei offentlegheit med bøker som både er vel skrivne og vesentlege. Dei to har omfattande forfattarskap bak seg, men begge får prisen i år for dei tre siste bøkene sine. Dei har begge Ludvig Holberg som favoritt og inspirasjonskjelde.»

Bokmål: Elisabeth Aasen

«Vinneren av prisen for bokmål formidler et omfattende historisk stoff på forbillig måte. Hennes hovedtema er kvinners rolle og skjebne i europeisk historie, fra bergenske bakgater til palasene i Paris. Hun skriver et presist og samtidig variert bokmål, der omfattende kulturhistorisk og biografisk stoff blir formidlet slik at tekstene hennes kan nå lesere med ulik bakgrunn. Slik kommer hun mange i møte med en entusiasme og et engasjement som smitter.

Språkprisen 2010 for framifrå bruk av bokmål i sakprosa går til Elisabeth Aasen

for bøkene *Barokke damer*, *Bergenske kvinner* og *Opplysningstidens kvinner*.»

Nynorsk: Jon Hellesnes

«Vinnaren av nynorskprisen tek i bøkene sine i bruk eit breitt spekter av nynorske språkressursar: Han hentar like gjerne orda og døma sine frå norske kvardagar som frå abstrakte, filosofiske tradisjonar. Skriftstykkane hans er leselege både for det store publikum og for spesialiserte fagfilosofar. Han er kreativ både i sjangeren han vel for skriftstykkane sine, og i ordvalet. Prisvinnaren nyttar gjerne arkaiske nynorskord, men er også mann for språklege nylagingar. I siste boka si har han t.d. laga ord som *sutleprat* og *glyespreiar* for *bullshit* og *bullshittar*.

Språkprisen 2010 for framifrå bruk av nynorsk i sakprosa går til Jon Hellesnes for bøkene *Illusjon?*, *Om livstolking* og *Det femte monarki og andre essay*.»

Ove Eide, Karianne Bjellås Gilje, Unn Røynealand og Espen Søybye sit i juryen for Språkprisen.

DU KAN NOMINERE

Språkrådet arbeider for å fremje og styrkje stillinga til norsk språk. Difor deler Språkrådet kvart år ut ein pris for framifrå bruk av norsk i sakprosa.

Prisen kan gå til ein person, ein institusjon, ei bedrift eller ein organisasjon. Prisen skal gjevast for sakprosa på nynorsk og bokmål kvart år.

Alle kan nominere kandidatar til Språkprisen. Kandidatar til prisen kan kome frå alle samfunnsområde – næringsliv, forskning, undervisning, forvaltning, presse og etermedium, teknologi og kulturliv. Meir informasjon om nominering til Språkprisen finn du på nettstaden til Språkrådet.

Tilbyr 50 000 kroner til oppgåve om terminologi

Vil du skrive masteroppgåve om terminologien og fagspråket i faget ditt? Då kan du få 50 000 kroner i stønad frå Språkrådet, som no lyser ut eit mastergradsstipend. Stipendet er eit ledd i å styrkje arbeidet med norsk terminologi.

– Oppgåva kan skrivast innan teknologi, økonomi, historie, språk eller andre fag. Stipendet er ikkje berre aktuelt for studentar i språkfag, seier Johan Myking, leiar i fagrådet for terminologi og fagspråk i Språkrådet. – Når stipendet skal tildelast, vil vi leggje vekt på om arbeidet til masterstudenten kan gjere

det lettare å undervise i faget på norsk. Masteroppgåva skal skrivast på norsk (bokmål eller nynorsk) og ha eit kort samandrag på engelsk eller eit anna ikkje-skandinavisisk språk. Søknadsfristen er 15. desember 2010.

Frist 15.12.2010!

Lysinga ligg her:

www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

Klarspråksprisen 2010 gjekk til Utlendingsdirektoratet

Klarspråksprisen skal gå til eit statsorgan som arbeider systematisk og langsiktig med å gjere tekstar på papir og nett tilgjengelege og forstålege for brukarane. Prisen skal synleggjere innsatsen til statsorgan som har satsa på klarspråksarbeid, og skal motivere andre til å gjere det same.

Juryen grunngir avgjerda med at UDI arbeider mønsterverdig med klarspråk. Alle dokument som juryen skulle vurdere, var velskrivne og forstålege og hadde eit nesten feilfritt språk – både på nynorsk og bokmål. Med humør og engasjement arbeider UDI med klarspråk på ein måte som får med alle medarbeidarane. UDI har mange sårbare og resurssvake brukarar, og juryen er speiselt imponert over at organisasjonen evnar å vere språkleg tilgjengeleg for dei fleste.



Den vakre skulpturen som vinnaren får, er utforma av Maud Gjeruldsen Bugge ved Hadeland Glassverk.

NY BOK:

Klarspråk i praksis**Håndbok i godt forvaltningsspråk (Kunnskapsforlaget 2010)**

De fleste av oss er opptatt av at språket skal være korrekt. Men korrekt språk i seg selv er ikke nødvendigvis godt. Skal språket virkelig være godt, må det også være klart og begripelig for dem som teksten gjelder. Hvis språket er tungt og innfløkt, når ikke budskapet fram.

Stat og kommune gir oss informasjon om blant annet våre rettigheter og plikter i samfunnet. Nettopp derfor er det viktig at forvaltningsspråket er klart og lettfattelig. Etter mønster fra Sverige er begrepet klarspråk i ferd med å bli innarbeidet også i Norge. Med klarspråk mener vi språk som er korrekt, klart og tilpasset mottakeren. Også privatpersoner og bedrifter er tjent med å bruke klarspråk i tekstene sine.

Håndboka *Klarspråk i praksis* er utarbeidet av rådgivere i språktjenesten for statsorganer (Språkrådet). Stoffet i boka er spesielt tilpasset offentlig sektor,

men alle som er opptatt av å skrive korrekt og klart, kan ha nytte av den. Grunnlaget for boka er tekster og spørsmål som Språkrådet har mottatt fra statsansatte. Ved hjelp av konkrete, autentiske eksempler viser vi noen trekk som går igjen i mange tekster, og gir råd om hvordan man kan skrive klarere og bedre. Boka inneholder en praktisk gjennomgang av tre tekster, ett kapittel om ord og ett om setninger, vanlige språkspørsmål og gode råd om nynorsk.



Boka er i salg fra november 2010.

Konferansen Clarity 2010

Clarity er en internasjonal organisasjon som arbeider for et klart og mottakervennlig språk (klarspråk), særlig i juridiske tekster. Organisasjonens fjerde internasjonale konferanse gikk av stabelen i Lisboa i oktober i år, der 80 bidragsyttere presenterte innlegg om klarspråk i juridiske tekster, nyere forskning på klarspråk, samarbeidsformer og klarspråksarbeid generelt. Språkrådet og Direktoratet for forvaltning og IKT presenterte sitt samarbeid *Klart språk i staten*, der kursing, erfaringsdeling og støtte til språkforbedringsprosjekter står sentralt. Du kan lese mer om klarspråk og *Klart språk i staten* på www.klarspråk.no.

På veg mot enklare nynorsk?

■ MARIT HOVDENAK

Korleis kan nynorsken bli lettare å lære? Korleis bør nynorsken vere i offentleg informasjon, i avisene og i lærebøkene? Bli med i diskusjonen!

I tråd med stortingsmeldinga *Mål og meining* er Språkrådet no i gang med å revidere nynorskrettskrivinga med sikte på ei «tydeleg, enkel og stram norm for nynorsk, utan sideformer». Ei rettskrivingsnemnd på sju personar har arbeidd med saka det meste av 2010 etter mandat frå styret i Språkrådet. Nemnda skal ha eit forslag klart til høyring utpå nyåret, 1. februar 2011. Etter høyringsmøtet 21. februar skal det endelege forslaget ligge føre frå nemnda 1. april. Planen er at ny rettskriving for nynorsk, godkjend av Kulturdepartementet, skal gjelde frå 1. august 2012.

Vil ta ut skole

Nemnda har gått gjennom rettskrivinga systematisk og teke stilling til kva former i gjeldande rettskriving som bør bli ståande, og kva former som kan gå ut. Dei siste månadene skal nemnda ta ein ny, samla gjennomgang. Blant dei vala som nemnda har gjort førebels, er at både a-infinitiv og e-infinitiv må bli verande, og at det skal vere valfri j i verb som *tenk(j)e*. Samsvarsbøyinga i svake verb blir valfri. Bruken av *ø* og/eller *y* i ein del ord er tenkt slik at *ø* alltid kan brukast, mens det skal vere valfritt i mykje brukte ord som *fyrst/først*. Av substantiv skal unntaksgrupper (*elv, gjest*) følgje hovudregelen i fleirtal. Nemnda vil behalde *skule*, men stryke *skole*, som no er jamstilt. Eit argument for *skule* er at det er dialektforma i dei områda der nynorsk er opplæringsmål. Nemnda har stilt spørsmål om ein skal

ha både *da* og *då*, eller berre den eine varianten, og det same med *no/nå*, *noen/nokon*, *bare/berre* ofl.

Midtlinjenynorsk

Rettskrivingsnemnda har vege mange omsyn mot kvarandre, som tradisjon og praksis i skriftspråket og talemålsformer med stor geografisk utbreiing. Ho har lagt vekt på å skaffe best mogleg daggrunnlag om kva former som er i bruk, m.a. i lokalaviser. Det er eit mål at den nye norma skal bli stabil over lengre tid, og då er det viktig å vite kva former som har festa seg hos folk flest, i ein «midtlinjenynorsk». Det er ikkje opplagt kva det vil seie at norma skal vere enkel. I somme tilfelle kan det vere enklare å ha to former å velje mellom enn å ha berre éi.

Diskuter på nettet

Normeringa må ta særleg omsyn til dei nynorske kjerneområda og til dei elevane som har nynorsk som opplæringsmål, men samtidig skal rettskrivinga vere lett å lære for alle som vil skrive korrekt nynorsk.

Språkrådet og nemnda med leiar Grete Riise vil gjerne ha dialog med språkbrukarane om nynorskrettskrivinga. Vi ber om fleire innspel, reaksjonar og synspunkt, helst i god tid før arbeidet skal avsluttast.

Følg med i nytt frå nemnda på www.sprakradet.no, og diskuter i forumet Nynorsk 2011 på www.nynorsk2011.org.

I denne spalta tek vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

ER SKUTA DI LOST?

Tidligere har vi skrevet om hva som skal til for at et avløserord skal kunne slå an. Denne gangen vil vi nærme oss problematikken fra ei annen side: Hva med lånord som ikke passer så godt på norsk? Noen halvinnførte engelske lånord gjør seg dårlig på norsk, fordi vi fra før har ord som minner om dem, enten i skrivemåten eller uttalen.

Ordet *lost* i overskrifta vil tradisjonelt leses som partisipp av det norske verbet *løse*. Om en båt er *lost* i denne betydningen, er den gjerne kommet vel i havn. Men hvis kapteinen er «helt *lost*» i den engelske betydningen, er han i verste fall *på jordet*, *fortapt* eller *helt utafør*, som vi fortsatt fint kan si på norsk.

Reingjøring-hva-for-noe?

Pakker eller *sett* blir nå stundom markedsført som *kit(t)*, med k-uttale i framlyd, som på engelsk. Fra før har vi *kitt* med kj-uttale, og da kan en fort lure på hva i all verden et produkt som *reisekitt* er. Et ord som *festekitt* er i bruk både om 'kitt til å feste ting på veggen med' («lærertyggis») og om 'sett med ulike gjenstander for å feste noe'. Heldigvis er *festesett* klart mest i bruk i denne siste betydningen. Forvekslinga av det norske *kitt* og det engelske *kit* kan være uheldig nok, men når vi i norske sammensetninger får med binde-s, oppstår det skitnere muligheter for sammenblanding. Vil vi egentlig ha *førstehjelpskit(t)* liggende i bilen eller huset? Eller *bitskit(t)* i verktøykassa? Reklam-

en kan tyde på at *reingjøringskit(t)* selger som hakka møkk, men om den slags *kit(t)* ikke fjerner *skit(t)*, kan det være vanskelig å klage på villedende markedsføring. I alle disse tilfellene mener vi altså at det ville være langt bedre å bruke *pakke* eller *sett*, slik mange bevisste produsenter og forhandlere også gjør.

Sklir du inn i *slimjeans*?

Det engelske ordet *slim* kan oversettes med ord som *slank*, *tynn* og *smal*. Som kjent er *slim* noe helt annet på norsk, og ofte ikke like positivt. Ei norsk *slimline* er nok smal, oftest som et sneglespor, men ikke noe vi vil ha i kjøkkenvifta eller datamaskinen. Vi synes for eksempel at *smalprofilmaskin* gir et bedre inntrykk enn *slimline-maskin*.

Vi har tidligere hatt noen merknader til klesbransjens hang til å innføre engelske ord der det åpenbart finnes vel så gode ord på norsk fra før, og *slimjeans* er vel ikke annet enn smale bukser? Om de likevel er så spesielle og åletrange at man må ty til *slim*, vurderer vi heller å kjøpe noe helt annet. Det samme gjelder om vi må være *slimfit* for å få dem på.

.....

Daniel G. Ims er rådgiver i Språkrådet.

– *EG ER GIFT* med det norske språket. [...] Når det gjeld språket, har eg oppdaga at tyskarane elsker sin tysk. Engelskmenn elsker sin engelsk, italiendarane gjer opera av sin italiensk, og franskmennene vingurglar sin fransk. Dei elsker språket sitt, men det gjer ikkje nordmenn. Det har eg merka heilt frå eg debuterte. Det verkar som om nordmenn helst vil tala engelsk, spansk eller fransk. Nordmenn språkkrympar talen sin, forkortar uttrykka og mumlar fram språket sitt. Eg opplever ikkje nyttinga over konversasjonskunsten, formuleringsteknikken og oppfinnsmda.

Bertrand Besigye, poet, fødd i Uganda, kom til Noreg som flyktning, intervju i Dag og Tid

.....

EN USTANSELIG strøm av velvalgte og presise formuleringer renner ut. Ja, det er som når man putter en krone på sjefen hans, Hans Geelmuyden, og stikker frem en mikrofon.

– Er du virkelig bare 19 år?

Even Sandvold Roland ler. Det er visst ikke første gangen han har fått høre at han virker eldre enn han er. Han har en teori om hvordan det er blitt sånn:

– Foreldrene mine snakket aldri til meg som et barn. Så fort jeg var i stand til å forstå noen ord, forholdt de seg til meg som en voksen.

Han legger til:

– Jeg har dessuten alltid vært en skikkelig språknerd. Det har nok også vært medvirkende.

Even Sandvold Roland, kommunikasjonsrådgjevar i Geelmuyden.Kiese, intervju i Dagens Næringsliv

.....

MED EN ETTÅRING i hus har jeg av naturlige årsaker mange barnesanger i hodet. Men siden guttens mor er fra Oslo, pågår det en stille språkstrid hos oss. I den anledning har jeg snikinnført en ny godnattsang som bare han og jeg vet om:

Fager kveldsol smiler
over heimen ned,
jord og himmel kviler
stilt i heilag fred.

– Salmen er mye brukt i gravferder, men det er også den sangen min far sang til meg da jeg var liten gutt. Derfor minner den meg også om det fagre Vestland og fjellene der hjemme.

Håkon Haugsbø, journalist i NRK, intervju i spalta «Strofen» i Klassekampen

.....

IFØLGJE STATENS institutt for forbruksforskning (SIFO) er «over halvparten av befolkningen godt over middels interessert i matlaging». Over halvparten? Då skulle vel tida vere inne for å justere vår oppfatning av gjennomsnittet.

Agnes Ravatn, forfattar og journalist i Dag og Tid, i eit essay om matblad

.....

– **HVA BLIR HOVEDMÅLET** med programmet?

– Å by på fordypning og opplevelse. Erkjennelse.

– Erkjennelse. Et stort ord?

– Kanskje litt vel stort for tv. Vi vet ikke, men vi kliner til og ser om vi kan få det til.

Siss Vik, programmeiar i Bokprogrammet på NRK2, intervju i Morgenbladet



Har du hørt om Karius og Baktus?

«Nyrebekkenbetennelse er en slags alvorlig urinveisinfeksjon», sier legen tidlig en mandag morgen. Noen timer senere sier barnevernspedagogen: «Nå tenker jeg at det er viktig å ha fokus på tilknytning», og så begynner far å gråte. «Han sa dere trodde det var strølag», sier politibetjenten i politiavhøret om ettermiddagen. «Erfaringslæring er vi opptatt av her», sier førskolelæreren på foreldremøtet i barnehagen litt utpå kvelden. Når du er tolk i offentlig sektor, kan dette være hverdagen din, og du må gjengi alt dette på et annet språk, slik at det gir den samme meningen som på norsk.

Som tolker får vi være der, midt i møtet mellom mennesker som ikke snakker samme språk. For mennesker med et hjerte for språk er tolking drømmejobben. Hver eneste dag består av nye utfordringer, yringer vi ikke har møtt før, konsepter vi ikke har tenkt på. Dette skal vi gjengi på et annet språk. Utfordringen er å formidle det samme til lytteren på det andre språket som denne personen ville ha hørt hvis hun behersket originalspråket.

Til stadighet får vi høre om alt det som ikke kan oversettes. Som tolk kan man aldri tenke slik. Alt kan oversettes. Det er slett ikke sikkert vi klarer det alltid, og da må vi tørre å innrømme det. Ingen har sagt at det er lett. Men alt kan gjengis. Vi må lytte, vi må forstå, vi må gjengi, noen ganger på en

annen måte eller med andre ord, men slik at det samme kommer til uttrykk. Det er en enorm utfordring.

I avisen Utrop kunne vi lese følgende: «– Har du hørt om Karius og Baktus? 7 år gamle Zahra Aiyad fra Irak rister ivrig på hodet og smiler. Zahra legger seg i tannlegestolen. Faren Abdulkazim Jabar ser litt nervøs ut, men sier ikke mye, der han sitter noen skritt unna sin datter. Mannen snakker lite norsk, og Zahra er hans tolk. Og nå gaper jenta for tannlegen og får en sprøyte i tannkjøttet» (Utrop 25.10.07).

Zahra er ikke pappas tolk. Zahra er pappas datter. Og tannlegen behandler henne uten å kunne snakke med pappaen til Zahra. Hvis en liten jente blir satt til å pleie sin syke far på et sykehus fordi det mangler sykepleiere, er hun da sykepleier? Eller har sykehuset da gitt barnet en byrde som hun ikke burde ha? Krever ikke tolking en helt spesifikk kompetanse, er det ikke et stort ansvar? Men hvorfor er det da så lett å tenke at enhver som kan to språk, kan være tolk, slik journalisten gjør i artikkelen i Utrop? Tenk på det neste gang du leser skandaleoppslag i avisene om dårlig tolking. Hvilke kvalifikasjoner hadde den som tolket, for å kunne gjøre tolkejobben, hvilke forutsetninger for å bære dette ansvaret?



Skriftlige samtaler – sosiale medier

■ IDA JACKSON

Å skrive et blogginnlegg er svært annerledes enn å skrive for et papirtidsskrift. Forskjellen er forholdet til leseren.

Jeg har blogget i snart fire år. Noen av leserne har vært med meg hele veien, andre har kommet til de siste årene. Alle er innoom bloggen hver dag. Selv om en liten del av leserne mine er nye folk og tilfeldige forbipasserende, er majoriteten mennesker som har lest alle de syv hundre tekstene i arkivet. Det er få andre skribenter som har en så trofast leserskare.

Når jeg skriver denne teksten til Språknytt, låner jeg Språknytt's lesere noen minutter. Jeg aner ikke hvem leserne er. Vi har aldri snakket sammen, aldri utvekslet e-post, aldri kranglet om et politisk spørsmål før. Språknytt's lesere vet ingenting om meg utenom det overskriften, ingressen og presentasjonen forteller dem. Den eneste jeg kjenner som abonnerer på Språknytt, er

svigermor, men jeg kan ikke skrive denne artikkelen utelukkende til henne. Jeg må formulere én enkelt tekst jeg sender ut i ukjente menneskers postkasser, og jeg får ikke vite hvordan de reagerer på den.

Når jeg skriver en tekst til bloggen, er alt annerledes: Jeg vet sånn omtrent hvem som kommer til å lese den. Jeg vet hva leserne mine har lest før. Jeg vet hva som provoserer dem, hva som engasjerer dem, og hva som kjeder dem. Takket

Twitter-melding eller en Facebook-oppdatering ikke får noen svar.

Et blogginnlegg uten noen kommentarer ser stusslig, ja, halvferdig, ut. Det betyr at du må formulere deg annerledes i sosiale medier. Politikerne sliter mest med dette. De har lagt seg til en måte å formulere seg på som skal provosere færrest mulig. De vil si noe alle kan være enige i og ikke anerkjennende til. Problemet med den typen utsagn er at de er en veldig dårlig begynnelse på en

● «De sosiale mediene er sosiale fordi de består av samtaler mellom flere deltagere.»

være mange års samtale i kommentarfeltet vet jeg hvilke tekster de skulle ønske at jeg hadde skrevet, hvilke temaer de gjerne skulle sett meg kommentere, og hvilke av tekstene mine de mener er de dårligste. Dessuten kjenner leserne meg: De vet at hvis jeg henviser til «Mr. Jackson», snakker jeg om ektemannen min. Jeg trenger ikke forklare hvem det er. For å si det enkelt: Å skrive en artikkel for et tidsskrift er som å ha en one night stand med en ukjent leserskare. Bloggleserne og jeg har vært sengepartnere i mange år og vet hva som pirrer.

Samtalemedier

Sosiale medier er egentlig et jålete begrep for «samtalemedier». De sosiale mediene er ikke sosiale fordi alle kan opprette en blogg, eller fordi det er mulig å kommentere artiklene i nettavisene. De er sosiale fordi de består av samtaler mellom flere deltagere. Hovedforskjellen mellom nett og papir er at alt du skriver i sosiale medier, er begynnelsen på en dialog. Mens tekster på papir er skrevet for å kunne leses som enkeltstående verk, er det et problem om en

samtale. Da Jens Stoltenberg fikk seg en Twitter-profil, var alle oppdateringene hans avsluttede enheter. Selv om han er blitt flinkere til å svare på henvendelser fra andre twittrere enn han var i begynnelsen, er storparten av oppdateringene umulige å diskutere.

26. august kl. 9.15 skrev han: «Møtte olje- og gassindustrien i Stavanger i dag. Viktig næring med store utfordringer.» Hva skal folk svare da? «Håper det var et bra møte!»? Ved enkle grep kunne statsministeren omformulert Twitter-meldingen til å starte en samtale. Han kunne twitret om møtet før han skulle dit, og spurt følgerne sine hva de mente var olje- og gassindustriens største utfordringer, eller delt en tekst noen i partiet hadde skrevet om olje- og gassindustriens utfordringer, for å få innspill fra leserne. Kort sagt: Han måtte ha delt noe uferdig for at det skulle være mulig for følgerne hans å bidra med noe.

Skravling

Å skrive i sosiale medier er altså å slippe leserne inn i teksten, en vanskelig øvelse for de fleste skribenter som er

vokst opp i den trykte tidsalderen. Noe av det vanskeligste med nettet for papirfolket er at det ikke har noe *vesentlighetskriterium*. Det finnes mengder av småprat der ute, som i samtaler flest. Hvis du besøker de store tenåringsbloggene på nettsamfunnet blogg.no, kan du se at storparten av blogginnleggene består av at tenåringskjendiser småprater med noen tusen besøkende hver dag. Det er ikke tanker og refleksjoner som deles, men skravling om handleturner og dansetimer. Siden skravlingen ikke har hatt noen naturlig plass i den skriftlige offentligheten, er det uvant for alle som kommer fra en skriftkultur der noe må være relevant for at det skal publiseres.

I sosiale medier er det ingen som krever at du må skrive noe interessant før du trykker «publiser». Verre enn

ikke en demokratisk variant av tradisjonelle medier. De er både massemedier og telefon på én gang. Det er ikke bare en ny medieform, men også en ny kommunikasjonsform.

Ingen dagbok

Noen, som jeg selv, flytter ut på Internett for å skrive tekst, men det er viktig å huske at det er vel så mange som kommer dit utelukkende for å snakke med vennene sine. Det som sees på som en forsøpling av det offentlige rom, pleier jeg å kalle en kultivering av hverdagskommunikasjonen vår. Vi tar flere av samtalene våre i plenum, enten det er et plenum bestående av de tre hundre nærmeste vennene på Facebook eller ti ivrige blogglesere. Og vi formulerer oss annerledes når vi plinger på glasset, enn når vi hvisker til sidemannen.

● «Å skrive i sosiale medier er å slippe leserne inn i teksten.»

verst: Selv de faglige, seriøse aktørene småprater seg imellom på Twitter og deler alt fra slanketips til kakeoppskrifter. Uvesentlighetene som ytres på Twitter, har vært gjenstand for mange kommentarartikler de to siste årene. Disse menneskene, som ellers skriver fullstendig akseptable artikler i aviser og tidsskrifter, fyker rundt på Twitter og forsøpler offentligheten, ifølge alle fra Hege Skjeie i Dagens Næringsliv til Marit Slotnæs i Morgenbladet.

Problemet med denne kritikken er at den tar utgangspunkt i at de sosiale mediene er som en uendelig papiravis der alle kan få lov til å skrive i vei. Da er det forargelig at noen bruker muligheten til å skrive som de ville gjort på nærmeste dovegg. Men de sosiale mediene er

Jeg pleier å snakke om innadvendte og utadvendte bloggere. Jeg er utadvendt – målet med bloggen er å skrive for et stort publikum, og jeg forsøker å formulere meg slik at selv om det er første gang du besøker nettsiden min, skal du finne noe interessant å lese. En innadvendt aktør skriver derimot utelukkende for seg selv og en håndfull faste lesere og bryr seg ikke om å ta hensyn til andre besøkende.

Jeg fulgte en blogg skrevet av en venninne av meg som var au-pair i Tyskland et år, og bloggen var dedikert til moren og bestemoren. Den var fullstendig uinteressant for alle oss som ville høre mer om museumsbesøkene hennes enn om at hun tok ekstra C-vitamin og husket varme sokker. Samtidig var

bloggen hverken støtende eller utlevende. Den var et ubegrenset, offentlig postkort, nesten uleselig for folk som ikke kjente henne fra før av. De innadvendte ytringene fungerer som offentliggjorte julebrev, konfirmasjonstaler og kaffeslabberas. Når folk skal forklare hva en blogg er, sier de gjerne «dagbok på nett», men det er egentlig en svært

ene er en ny, uprøvd offentlighet der de sosiale spillereglene ikke er satt. Den eneste måten å finne balansen på er å tryne noen ganger.

Når slutten er begynnelsen

Jeg må avslutte denne teksten med en konklusjon. Nesten alle blogginnlegg avslutter med et spørsmål. Jeg får ikke

- «De sosiale mediene er ikke en demokratisk variant av tradisjonelle medier. De er både massemedier og telefon på én gang.»

dårlig metafor. En dagbok har ingen lesere. En dagbok forventer ikke svar. Å skrive dagbok på nettet er omtrent like sosialt som å skrive flaskepost. Det er ikke en aktivitet for dem som ønsker seg respons.

Balanseøvelse

Å delta i sosiale medier handler om å holde balansen. På en måte vet du hvem leserne dine er. Du vet hvem vennene dine på Facebook er, du vet hvem som følger deg på Twitter, og du blir kjent med de faste kommentatorene du får besøk av på bloggen. Men samtidig er du nødt til å skrive slik at du tåler at teksten leses av *alle*. Det finnes ingen mørk avkrok av Internett, og selv en kommentar du skrev på en lukket Facebook-profil, kan hentes ut av sammenhengen.

Du må skrive tekster som starter samtaler, hvis du vil utrette noe. Og du må være bevisst på om du skriver til verden eller til mormor og morfar, selv om du gjør det på et offentlig sted. Det er vanskelig, og de fleste av oss trækker i salaten fra tid til annen. Samtalemedi-

vite hva som var den umiddelbare responsen din da du leste denne teksten. Jeg må tåle å ikke få svar. Men jeg tror ikke det er lenge til dialogen tar igjen de tradisjonelle tidsskriftene også. Det handler bare om å gi slipp på papiret.

Jeg har kjøpt e-bøker der hvert kapittel avsluttes med en lenke til et forum der du kan diskutere det du nettopp leste. Jeg har kjøpt e-bøker som oppdateres hyppig, etter hvert som leserne finner feil i teksten. Hadde dette vært på bloggen, kunne jeg lagt inn endringer i teksten etter publisering, om det viste seg at jeg hadde tatt grådig feil. Viktigst av alt: Hadde jeg skrevet dette på bloggen, ville ikke denne teksten vært slutt nå. Nå ville samtalen vår ha begynt.

.....

Ida Jackson er blogger og forfatter.
<http://virrvarr.net>



Om drømmemannen og andre myter

■ NINA TEIGLAND

I visse situasjoner bruker til og med engelske rockestjerner norsk.

Forleden innhentet 80-tallets glamrock-helt meg: Billy Idol kom til meg i drømme. Der sto han og aste seg opp utenfor inngangen til et hotell på kontinentet et sted. Hvit rockestjernesveis sto rett til værs, og på sitt vanlige vis stirret Billy olmt under brynene. Han prøvde å tiltrekke seg oppmerksomhet ved å hyle gjentatte ganger: «Jeg er Billy Idol!», mens han spente muskler så det knirket i lærdressen. Men folk bare trakk på skuldrene og gikk forbi. Billy ble da litt

oppgitt, så seg rundt, blinket seg ut meg og kom strenende rett mot meg med en lapp i hånden. Han rakte meg lappen og sa strengt: «Du trenger telefonnummeret mitt. Jeg skal være ditt idol, du min største fan!»

Myteknusing

Jeg bråvåknet av denne beskjeden som var fulgt av et blick man knapt kan overse, ikke engang i søvne. Men selv om rockestjerner kommer og går, mens

idol varer evig, er jeg redd Billys glansdager er forbi. Derfor var ikke det mest overraskende i drømmen at Idol kjempet for oppmerksomhet og rekrutterte fans ved kommando. Noe mer spesielt var det at den gode Billy klart og tydelig snakket norsk. For en allsidig mann! Hvilken dialekt han brukte, kan jeg ikke huske, norsk var det i hvert fall. Billy Idol: En norsk drømmemann.

Vi er omgitt av myter, blant annet den om drømmemannen. Noen myter

«Nordmenn må tørre å tro på at norsk duger. Hvem skal ellers gjøre det?»

dreier seg om språk. Det sies for eksempel at engelsk er et rikere språk enn norsk, og at det derfor er nødvendig å ta engelsk i bruk for å kunne være presis. På tide med myteknusing: Shakespeare skal ha brukt rundt 29 000 ulike ord, mens Wergeland tok i bruk så mye som 58 000 og Hamsun rundt 33 000. Ingen grunn til å hevde at norsk er et fattig språk, altså. Men slike statistikker er egentlig ganske uinteressante. Uansett hvilket antall ord Shakespeare, Wergeland eller Hamsun brukte, gjør de fleste av oss nytte av kun en brøkdel av dette. Billy Idol brukte bare tolv. Vi har altså godt med rom i språket til å utvide ordforrådet vårt.

Blir man traust med norsk og hipp med engelsk? Når engelskspråklig kultur er en så viktig del av populærkulturen, er det ikke rart at engelsken smyer seg inn i norsken. «Idol» og «fan» er bare noen få eksempler på engelskens plass i norsk rockespråk. Slik har det alltid fungert med de til enhver tid dominerende språkene, og mange slike lån har vi for lengst vent oss til. Men hvis nordmenn oppfatter engelsk som hipere enn norsk, sier det noe om hvilke

holdninger vi har til norsk kultur, og røper et mindreverdighetskompleks. Norsk er det språket som bærer vår kultur. Nordmenn må tørre å tro på at norsk duger. Hvem skal ellers gjøre det?

Unorsk og norsk

Bekymring over andre språks påvirkning på norsk er ikke et nytt fenomen. Språkmannen Knud Knudsen (1812–1895) var svært opptatt av forholdet

mellom norske og fremmede ord. Han ville med sine verker bidra til å «oparbejde vort mål til et velskikket meddelelses- og opplysningsmiddel for alle samfundslag, både i bygd og by». Og dette er stadig et mål: å ha et samfunnsbærende språk som kan brukes i alle situasjoner.

Å styrke norsk betyr ikke at man avviser andre språk. Tvert imot. Flerspråklighet er en ressurs, ikke et problem. Den som behersker sitt eget språk godt, har lettere for å lære seg andre språk. Behersker du engelsk, åpner det for kommunikasjon med en hel verden, og du får tilgang til andre kulturer og tenkesett. Nordmenn går for å være gode i engelsk. Det er bra, for relativt få av oss mestrer flere fremmedspråk. Jo flere språk man kan, jo lettere blir det å lære enda et nytt. Derfor er det synd at ambisjonene om å lære flere fremmedspråk virker lavere nå enn før. Tysk og fransk er i tilbakegang i utdanningssystemet, mens spansk er på frammarsj.

Norsk har ca. 5 millioner brukere, men tar vi med de andre nordiske landene, er det 20–25 millioner som forstår deg når du snakker norsk, hvis de legger

godviljen til. Slik er det nordiske språkområdet egentlig ganske stort på verdensbasis, i motsetning til hva vi ofte tror. Samlet er Norden dessuten verdens tiende største økonomi, større enn både Russland og Brasil.

Norsk står støtt som vårt nasjonalspråk, men vi kan ikke lenger ta for gitt at norsk er det språket som blir brukt på alle arenaer i Norge. På visse felt har bruk av engelsk i stedet for norsk fått en svært etablert posisjon, særlig innenfor høyere utdanning, næringslivet og populærkulturen. Hvis noe blir introdusert for deg med utenlandsk

Drømmespråket

Ikke all norsk er god norsk, slik ikke all engelsk er god engelsk. Vi kan alltid bli bedre språkbrukere. Det handler om å ha et bevisst forhold til språket. Det som kommer lett til oss, tar vi ofte som en selvfølge, mens det vi strever for å oppnå, setter vi større pris på. Dette kan være en årsak til at vi tar morsmålet vårt for gitt, men ser på engelsk som høystatus.

Det er vi som bruker norsk, som avgjør skjebnen til norsk i framtiden. Det er vi som endrer språket. Det er opp til oss hvordan vi bruker norsk. Godt, for-

«En god regel er å bruke norsk når man kan, og engelsk når man må.»

vokabular, kan det være vanskelig å snakke og skrive om det på norsk. Nye tekniske dingser blir stadig lansert, og det kan være lettere å bruke det engelske ordet enn å finne et velfungerende norsk ord. Innenfor høyere utdanning er tendensen at engelsk brer om seg og norsk fagspråk mister terreng. Internasjonale firma innfører engelsk som konsernspråk, selv internt i de norske avdelingene. Innenfor disse feltene har norsk en reell utfordring. Hvis det på viktige samfunnsområder som forvalter mye makt og kapital, ikke lenger finnes norsk språk, er ikke norsk lenger et fullverdig språk.

For at norsk ikke skal bli et kaféspråk, et språk som bare brukes i dagligdagse samtaler med lav prestisje, må vi holde liv i teknisk og profesjonell kommunikasjon på norsk og ikke overlate disse feltene til engelsk. Et språk må brukes for å leve. En god regel kan være å bruke norsk når man kan, og engelsk når man må.

ståelig språk er viktig for alle språkbrukere, og man har store fordeler ved å operere på morsmålet sitt: Norske språkbrukere har best kjennskap til nyansene i norsk språk og norsk kultur, språket vårt er bedre utviklet på norsk og intuisjonene våre tryggere. Det er på norsk vi har flest nyanser, det er på norsk vi har lettest for å gjøre oss forstått og kommuniserer mest effektivt. Språket er vårt tankeverktøy, og det er fininnstilt på morsmålet.

Vi drømmer på det språket som ligger oss nærmest, og oftest er det morsmålet vårt. Hvis norsk er ditt morsmål, tenker du nok best på norsk, skriver du nok best på norsk og snakker du nok best på norsk. Da er det på norsk det er lettest å formulere seg variert og presist.

Så hvilket språk drømmer *du* på?

.....

Nina Teigland er samfunnsrådgiver i Språkrådet.

Norsk målreising før 1814?

■ JENS JOHAN HYVIK

Året er 1807. Den unge nordmannen Gregers Fougner Lundh sit i studentkammeret sitt i København. Året før byrja han på ei norsk ordsamling. No er ambisjonane større, og han skal skrive på latin. Han er ganske trygg på latinen, men skriv først igjennom teksten på dansk: «Hvorfor har Norge ikke et eget nationalt Sprog? Og er det muligt og paa hvilken Maade er det muligt, at det engang kan erholde det samme?» Han er i gang, skriv ...

Lundh var langt frå den einaste som interesserte seg for språket i Noreg. Berre nokre få år før hadde ein annan københavnstudent, Laurents Hallager, publisert ei norsk ordsamling. Det var den mest omfattande framstillinga av språket i Noreg fram til då. Hallagers ordsamling var i sin tur berre toppen av eit isfjell. Samlingar av norske dialektord hadde langt på veg blitt ein sjanger i løpet av 1700-talet, anten som sjølvstendige publikasjonar eller som del av topografiske verk.

Gjennombrot for folkespråket

Ein internasjonal trend med aukande vekt på folkespråket – i tydinga eit heimleg språk knytt til eit land eller ein region i motsetning til framande språk – gjorde seg også gjeldande i Danmark-Noreg utover 1700-talet. Det vart stifta morsmållselskap i København, intellektuelle debatterte rettskrivinga, og gradvis blei også styresmaktene medvitne om at språklege tilhøve var eit viktig saksfelt. Samstundes auka floraen av publikasjonar, og den danskspråk-

lege litteraturen fekk status, først med Ludvig Holberg, sidan med fleire andre forfattarar.

Åra 1772–1784 var prega av den sterke mannen i regimet, Ole Høegh Guldberg, som var kabinettsekretær hos kongen, den sinnssjuka Kristian 7. Guldberg-epoken følgde etter det tyskvennlege styret til Struensee og innebar ei styrking av dansk kultur og identitet som hovudelement i den rådande heilstatsideologien. Med Guldberg blei det danske framheva, og dei tyske krinsane mista innverknad. Symbolet blei innføringa av *Indfødsretten* i 1776, der det blei slått fast at berre dei som var fødde i kongens land, kunne få embete i staten.

Mindre kjent er det at Guldberg og støttespelarane hans også greip inn i språkutviklinga. Tidlegare hadde framande språk som latin, og framfor alt tysk, hatt ei sterk stilling, ikkje minst i dei styrande krinsane i København. Med den nye forordninga i 1772 om statsstyret blei dansk innført som regjeringspråk (med unntak av dei tyske

provinsane), og snart blei det bestemt at dansk skulle erstatte tysk som kommandospråk i hæren. I 1776 interverte Guldberg – med kongeleg mynde – i det arbeidet som det danske vitenskapsselskapet hadde sett i verk for å gi ut ei ordbok over det danske språket. Han meinte omsetjingane til latin måtte ut, og at ein skulle ta meir omsyn til dialektane. Målsetjinga var at boka skulle bli ein «Raadgiver» i bruken av skriftspråket og bli «lige kier for lærde og ulærde».

boka skulle gjenspegle eit meir reelt fellesspråk. I 1804 blei det slått fast at «hvad der kan overkommes» av danske og norske dialektord, skulle inn, og i åra 1807–1814 blei det sett i verk eit stort arbeid for å samle inn danske og norske dialektord.

Norsk og dansk

Skriftspråkutviklinga i Noreg har vore prega av at dansken i løpet av 1700-talet festa seg som skriftspråk i Noreg langt ut over dei styrande elitane. Stikkord er

«I løpet av 1700-talet festa dansken seg som skriftspråk i Noreg langt ut over dei styrande elitane.»

Med regimeskiftet i 1784 styrkte dei tyskvennlege krinsane igjen sin posisjon i sentraladministrasjonen. Utanfor dei styrande krinsane var likevel dei danske interessene framleis på frammarsj. I sjølve revolusjonsåret 1789 braka det laus i den såkalla tyskarfeiden. Striden viste at dei danskvennlege var i ferd med å erobre det offentlege rommet, og åtaka blei no også retta mot kongens tyske undersattar i Holstein. Språkgranskaren Werner Abrahamson gjekk til åtak på den «aabenbare Ringagtelse, de tydske Mennesker viser mod alt hvad dansk er», og slo fast at «hovedstadens Sprog [...] gjelder fra Nordkap til Silefjord». I feiden stod danske og norske saman mot det tyske.

I mellomtida gjekk arbeidet med ordboka til vitenskapsselskapet vidare. Her trykte ein også norske ord etter at verket tok til å komme ut i 1793. Linja som blei følgd, var relativt konservativ, og det fanst både dei som ville ha meir, og dei som ville ha mindre av slikt. Omkring 1800 kom det likevel ei haldningsendring, som gjekk ut på at ord-

innføringa av allmugeskulen i 1739, lese- og skrivekunne, etablering av trykkeri, aviser, tidsskrift, byråkratisering, auka handelsverksemd og byvekst. Skriftspråket spelte ei rolle overalt, og alt skjedde på det felles skriftspråket, dansk.

Når det gjaldt talemålet, var det likevel annleis. I dei norske ordsamlingane som blei gitt ut før 1814, var det dialektane som var tema. Her finn vi eit tydeleg medvit om at det var skilnader mellom norsk og dansk, og jamvel tankar om eit eige, norsk folkespråk i talemålet.

På den andre sida la fleire av dei norske ordsamlingane, med Jacob Nicolai Wilse og Laurents Hallager i spissen, vekt på at ordsamlingane skulle nyttast til «Berigelse» for det felles skriftspråket. Slike tankar målbar ein sterk grad av norsk patriotisme: Noreg skulle synleggjerast i heilstaten ved at fellesspråket fekk meir preg av norsk. Denne språkblendinga av dansk og norsk kan med moderne auge synast paradoksal, men her må ein hugse at det først er

etter romantikken at blanding av språk blei uglesett. I den førnasjonalistiske norske patriotismen kunne ein peike på trekk i retning av eit norsk språk i dialektane, samstundes med at ein ønskte eit meir norskprega felles skriftspråk. Dette var hovudtendensen blant språkinteresserte nordmenn før 1814.

Aasen, fekk ein eit klart og sjølvstendig alternativ til det eksisterande skriftspråket. Men då hadde skriftspråket allereie slått så djup rot at det vanskeleg lét seg gjere å endre tilhøva fundamentalt. Kva ville ha skjedd om Aasen hadde levd 100 år før? Då kan det hende at ting hadde vore annleis. Men om dei poli-

«Kva ville ha skjedd om Aasen hadde levd 100 år før?»

Norskspråkleg separatisme finn ein knapt døme på ut over dei tankane Gregers Fougner Lundh lanserte i 1807. Men dei var berre skrivne som ei akademisk øving i eit privat, upublisert notat. Om nordmenn ikkje tok til orde for norskspråkleg separatisme, bør vi merke oss at danske intellektuelle i krigsåra 1807–1814 åtvare om at norsk og dansk i framtida kunne skilje lag.

Kunne det ha vore annleis?

Historia om språket i Noreg før 1814 viser at kontekst er svært viktig. I heilstatssamanheng støtta nordmenn opp om dansk i motsetning til tysk, og ein ønskte å gjere norsk synleg i fellesspråket. Samstundes tok ein også til å interessere seg for særreine språklege tilhøve i Noreg. Unionsbrotet i 1814 opna nye moglegheiter for språkinteresserte nordmenn. Tankar om ulik språkutvikling i dei to landa og fornorsking melde seg snart. Likevel heldt fellesspråket lenge på ein hegemonisk posisjon i Noreg, godt støtta av ein danskprega samfunnselite.

Eg meiner at det vi har sett ovanfor, har vore avgjerande for språksituasjonen i Noreg i dag. Det danske skriftspråket festa seg i løpet av 1700-talet og vidare inn på 1800-talet. Først frå midten av 1800-talet, med arbeida til Ivar

tiske og språkvitskaplege tilhøva hadde gjort Aasens eller tilsvarande prosjekt mogleg kring 1750, er ei anna sak.

*

Gregers Fougner Lundh nærmar seg slutten på den latinske teksten. Det har vore ei krevjande øving, men han er nøgd. Best likte han seg då han skreiv kladden på dansk. Då kjente han hugen, blodet som banka. Han går laus på siste setning: «At dialektar som er utbudd med så store føremoner, kan formast til eit vakert og fjelga skriftspråk når den rette tida er komen og eit stort arbeid er lagt ned, det er det all grunn til å tru.»

Han legg handa på bordet, medan pennen framleis ligg mellom fingrane. Ferdig? Tvilen melder seg. Han ser på pennen, løfter handa att, legg forsiktig til ein tankestrek og skriv: « – men om det verkeleg kjem til å skje, vil tida vise.»

(Omsetjinga av den latinske teksten er ved Dag Trygve Truslew Haug.)

Jens Johan Hyvik er historikar og postdoktor ved Historisk institutt, Høgskulen i Volda. Han har skriva boka *Språk og nasjon 1739–1885. Norsk målreising, band 1* (2010).

2000-talet – ein gong til

■ LARS S. VIKØR

Denne tittelen spelar på ei forhistorie. Eg skreiv ein artikkel i Språknytt nr. 4/1985 med tittelen *2000-talet*.

Emnet for artikkelen var: Bør vi seie *totusen(talet)* eller *tjuehundre(talet)*? Finn-Erik Vinje hadde gått inn for det sistnemnde, eg argumenterte for det førstnemnde. Eg kom med denne spådommen: «[E]g trur det vil vise seg etter år 2000 [...] at folk seier 'tjueti' og 'tjueåttifem' til dagleg [...], mens dei i meir høgtidelege samanhengar vil seie 'totusenogti', 'totusenogåttifem'.» Eg drog analogien med bruken av *nittenti* og *nittenåttifem* vs. *nittenhundreogti* og *nittenhundreogåttifem*.

Og eg kom med ei tilråding til Språkrådet: «Skal det fastsettas noe om dette no, verkar det mest umiddelbart fornuf-tig å gå inn for desse formene: *år totu-sen*, *totusentalet*, *totusenogåttifem* som

Tjueti

Eg meinte i 1985 at vi dei første åra etter 2000 ville seie *tjuenullein*, *tjuenullto* osv. – for å unngå samanfall med 21, 22 osv. Her bomma eg til dels, sidan *totusen-ogein*, *totusenogto* osv. har dominert i heile dette tiåret. Men no er altså omsy-net til dette samanfallet borte for alle dei kommande årstala, og bruken av typen *tjueti* ser allereie ut til å ha blitt ganske vanleg, etter det eg meiner å høre både i etermedium og «ute blant folk». I dag er det ikkje vanskeleg å spå at modellen *tjueti*, *tjueførtifem* osv. vil slå igjennom, klarare dess meir saman-sette og innflokke tala blir. Men ein kan òg spå at mønsteret med *totusen* kjem til å vere seigliva ei god stund framover,

● «Eg meiner Språkrådet bør akseptere *tjuefjorten* osv. som den effektive og funksjonelle forma.»

høgtideleg form, *tjueåttifem* som dag-legform.»

Fagnemnda i Norsk språkråd vedtok etter det å gå inn for *totusen*-formene og la til: «Fagnemnda ser likevel ikkje bort frå at ei uttaleform som 'tjueåtti-fem' kan bli teken i bruk i ein viss mon etter mønster av til dømes lesing av tele-fonnummer i totalsblokker.»

fordi det er det som no er tilvant for dei fleste. Derimot trur eg ikkje *tjuehundre* har nokon sjanse i norsk; den seiemåten kom aldri på toget, for å seie det slik.

Totusenogti

Språkrådet ved Sylfest Lomheim (artikkel datert 12.1.2010 på www.sprakradet.no) ønskjer å halde på *totusenogti* osv. som

norm. Lomheim gjer merksam på at NRK-folk er dei einaste som er bundne til å følgje denne norma, sidan rådet elles ikkje normerer talespråk, og den dominerande skriftforma vil alltid vere med siffer. Sjølv trur eg altså at det uansett berre er eit tidsspørsmål før *tjuefjorten* osv. vil slå heilt igjennom, og eg

dette resonnementet ikkje held. *Tjueti* er ingen ellipse, berre vanleg tallesing i blokker: 19-10 gir *nitten-ti*, 20-10 gir *tjue-ti*. Få tenkjer på begrepet *hundre* inni der. Reint funksjonelt er det *totusen* som tilsvarende *nittenhundre*, mens *tjue* tilsvarende *nitten* basert på det visuelle inntrykket av siffer-tala. Finurleg

«Finurleg konsekvensresonnement fører lett til systemtvang utan eigentleg grunnlag i språket.»

meiner at Språkrådet bør akseptere dette som den effektive og funksjonelle forma like gjerne først som sist.

konsekvensresonnement her fører lett til systemtvang utan eigentleg grunnlag i språket.

Likeverdige formtypar

Poenget er at her har vi to formtypar som er likeverdige: Begge er uttrykk for godt norsk, begge er klare og tydelege og blir likt forstått av alle. Dermed er det etter mitt syn misforstått konsekvensrytteri å forlange at det eine skal gjennomførast. Eg ville med andre ord heller ikkje tilrå å påby *tjueti*-typen, men berre la dei leve side om side. Da vil skiftet frå *totusen-* til *tjue-* skje i sin eigen rytme, gjennom gradvis vaneskifte og generasjonsveksling. Det treng verken forserast eller motarbeidast.

Tallesing i blokker

Vinje meinte i 1985 at typen *tjueti* føresette eit *tjuehundreogti*, og altså berre var ein ellipse (jf. *nittenti* vs. *nittenhundreogti*). Lomheim er inne på det same i sin artikkel. Eg trur – no som i 1985 – at

Framtida har fasiten

Skal eg spå no igjen, så er eg ganske sikker på at årstalet 2000 alltid vil bli kalla *totusen*, og eg trur det er rimeleg å anta at dei første ni åra (2001–2009) også i framtida vil bli referert til som *totusenogein* osv. Dette er no berre ei gjetting, men ei fast veksling *totusenogfem* og *tjuefemti* er ikkje inkonsekvent, berre ei tilpassing til eigenarten til dei ulike tala.

Slik er status for ein tjuefem år gammal tentativ spådom. Det vil ikkje gå tjuefem år til før alle har fasiten.



.....

Lars S. Vikør er professor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studium ved Universitetet i Oslo og hovudredaktør for Norsk Ordbok.

Erkeengel og arkitekt

■ SVEIN NESTOR

Hva er likheten mellom erkeengler og arkitekter?

Ordet *erkeengel* kan vi dele opp i *erke* og *engel*. *Erke-* fins på norsk bare i sammensatte ord, f.eks. *erkebiskop*. *Erke-* ligner utvilsomt på *arki-*, og det tyder

på at *arkitekt* kan deles opp i *arki* + *tekt*. Også *arki-*, som er gresk og opphavet til *erke-*, fins bare i sammensatte ord. Siden *erke-* fins i *erkebiskop*, kan vi oversette *erke* med 'over', for erkebiskopen står over andre biskoper.

Erkeengelen forekommer ikke i evangeliene, men leddene *-engel* i *erkeengel* og *-angel* i *evangelium* ligner så mye på hverandre at de to ordene må ha et felles betydningsinnhold.

Forvanskning

Legg merke til at det er *e* i *erke-* og *a* i *arki-*, og at det på samme måte er *e* i *engel*, men *a* i *evangelium*. Men i gresk *arkhangelos* og *evangelion* er vokalen den samme, og det er det opprinnelige. *Erke-* er altså en forvanskning av det greske ordet. *Angelos* betyr 'budbringer', og *angelion* betyr 'budskap'. Siden vi har oversatt *erkebiskop* med 'over-biskop', kan vi oversette *arkhangelos* med 'over-

budbringer'.

Arkitekt har vi analysert i *arki* + *tekt*, på gresk *arkhi* + *tekt*. Men det er ikke hele historien. Greske hankjønnsord ender svært ofte på *-os*, f.eks. *angelos*, som har gitt vårt ord *engel*, og *episkopos*, som er opphavet til vårt ord *biskop*, så en skulle vente at det greske ordet var *arkhitektos*. Men akkurat dette ordet heter *arkhi-tek-ton*.

Øks

En arkhitekton er altså en 'over-tekton' på linje med *arkhangelos*, som betyr 'over-budbringer'. Ordet *arkhitekton* står i 1. Korinterbrev, og *tektion* står i Matteusevangeliet. *Tek-ton* har samme rot som det norske ordet *teksle*, som betyr 'øks'. En annen slektning av både det greske og det norske ordet er russisk *tesla*, som også betyr 'øks'.

Josef

Det sentrale med en budbringer er et budskap, og det sentrale med en *angelos* (budbringer) er *angel-ion* (et budskap). Det som er det sentrale med en *tek-ton*, er en øks. Hvem bruker så øks? Jo, en tømmermann, og Josef, Jesu fader, var tømmermann. *Tekton* er det greske ordet for 'tømmermann', så *arkitekt* betyr opprinnelig 'over-tømmermann'.

.....
Svein Nestor er cand.philol.



Foto © Junak / iStockphoto

Lite norvagisering i avisene

NHH Bulletin nr. 3 melder at avisene i liten grad bruker de fornorskede (norvagiserte) skrivemåtene av engelske ord som Norsk språkråd vedtok på 1990-tallet som valgfrie skrivemåter ved siden av de opprinnelige.

Det var i 1995 Norsk språkråd tilrådte valgfri norsk skrivemåte for en liste med ord fra engelsk, blant andre *sørvis/service*, *gaid /guide* og *konteiner/container*.

Gisle Andersen, førsteamanuensis ved Norges Handelshøyskole, har undersøkt et avismateriale på 950 millioner ord for å finne ut om de norvagiserte formene brukes i avisene. Konklusjonen hans er at avisene bruker disse formene svært lite. Unntak er for eksempel *streit*, *pønk*, *hipp* og *rapp*.

Århus blir Aarhus i Danmark

Fra 1. januar 2011 endrer danskene skrivemåten *Århus* til *Aarhus*. Det har bystyret i Århus vedtatt. Danske stedsnavn skal som hovedregel skrives i samsvar med dansk rettskrivning, men et av unntakene er at en kan velge å skrive enten *å* eller *aa*.

Noe tilsvarende er ikke mulig i Norge. Etter lov om stadnamn skal skrivemå-

ten av norske stedsnavn følge gjeldende norsk rettskrivning.

– Å skrive *aa* for *å* i norske stedsnavn er et klart brudd med reglene, sier sekretær for Språkrådets stedsnavntjeneste, Ingvil Nordland.

Bokstaven *å* ble innført i 1917 i norsk, og i 1948 i dansk.

Ordsamlaren Edvard Storm

Edvard Storm (1749–1794) er mest kjent for dølavisene sine, f.eks. *Oss har gjort kva gjerast skulle*. Mindre kjent er det at han var ein av dei på 1700-talet som samla ord. (Sjå artikkelen *Norsk målreising før 1814?* på side 25 i bladet).

Edvard Storm var presteson frå Vågå. Han gjekk på latinskole i Christiania og budde nesten heile livet i København. Han begynte på teologistudiet, men fullførde ikkje. Som forfattar og lærar tok han aktivt del i kulturlivet

og var med på å markere Noreg i unionen med Danmark og styrkje den norske nasjonalkjensla.

I tillegg til dølavisene og dikting på dansk etterlét Edvard Storm seg ei upublisert ordsamling. Samlinga inneheld først og fremst ord frå vågåmålet, men òg frå andre bygder i Gudbrandsdalen og frå enkelte andre stader i landet. *Ord i den Gulbrandsdalske Dialect. Ei 1700-tals ordsamling frå Vågå* vart utgitt i 2009 av Dølaringen Boklag.

Eneren Clara Holst

■ ERNST HÅKON JAHR

Clara Holst var den første kvinne som forsvarte ei doktoravhandling i Norge. Emnet var tysk språk, men gymnaslærer i tysk fikk hun ikke bli.

For hundre år siden, i juli 1910, fikk språkforskeren Clara Holst melding om at hun var utnevnt til et skoleembete ved Hamar Katedralskole – i en adjunktstilling som Stortinget hadde bestemt skulle forbeholdes en *kvinnelig* filologisk kandidat.

Clara Holst blei nok veldig glad. Hun var 42 år gammel og uten arbeid. Nå var hun den første kvinnelige filolog i landet som var utnevnt i et skoleembete. Men alt i september blei hun «entlediget» fra embetet, uten å ha begynt i stillinga på Hamar. Det var hun sjøl som hadde søkt om å få slippe å tiltre. Hva var det som hadde skjedd?

Bakgrunn

Clara Holst blei født 4. juni 1868 i Kristiania. Slekta var på begge foreldras side solid knytta til legeyrket, og farfaren Frederik Holst var den første som tok doktorgraden i Norge (1817).

I 1889 tok hun artium og begynte ved universitetet. Hun var den første kvinne som studerte filologi i Norge. Som «privatpreseptor» (veileder) valgte hun en av de fremste språkforskerne i Europa, professor Johan Storm. Det bidrog, sammen med god økonomi, til at hun tidlig fikk en internasjonal erfaring langt utover det vanlige. Hun studerte

både i Cambridge og ved Sorbonne før hun i 1896 tok filologisk embetseksamen, som første kvinne. De faga hun studerte, var norsk, tysk, engelsk og fransk. Hun fikk fremragende karakterer.

Så tok hun fatt på doktoravhandlinga. Hun arbeida med den både i Leipzig, København og Kristiania, og i 1902 drog hun til Berlin, der arbeidet blei gjort ferdig.

Avhandlinga

Avhandlinga hennes, *Studier over middelnedertyske laaneord i dansk i det 14. og 15. aarhundrede* (Grøndahl & Søns Bogtrykkeri, Kristiania 1903), gjaldt lydforhold ved språket nedertysk i seinmiddelalderen. Nedertysk ('plattysk') var språket de nordtyske hanseatene brukte over hele det store handelsimperiet sitt i Nord-Europa. Fra 1200-tallet og i flere hundre år var nedertysk og nordisk i nær kontakt med hverandre fordi hanseatene kom til Norden i stort antall. Norden hadde viktige råvarer, og til gjengjeld kom hanseatene med bl.a. korn, salt og øl. Bergen var en av de fremste hansabyene. Her var det fisken som var viktig for de tyske handelsmennene.

Tidligere hadde forskerne prøvd å beskrive nedertysk i seinmiddelalderen



utelukkende ved å studere gamle handskrifter og variasjonen i moderne nedertyske dialekter. Ved å trekke nedertyske lånord i nordisk inn i vurderinga kunne Clara Holst øke datagrunnlaget vesent-

engelsk som foregår i dag.

Med avhandlinga si om nedertyske lånord i dansk åpna derfor Clara Holst et viktig forskningsområde i Norge som det fortsatt blir skrevet avhandlinger

●
● **«Med avhandlinga si om nedertyske lånord i dansk åpna Clara Holst et viktig forskningsområde i Norge som det fortsatt blir skrevet avhandlinger om.»**

lig. Med det kunne hun oppnå bedre funderte resultater enn det tidligere forskning hadde gjort.

Nedertyske lånord

Gjennom de hundreåra som nedertysk og nordisk språk var i nær kontakt med hverandre, kom tusenvis av nedertyske ord inn i språket vårt. I dag er mange urolige for hva påvirkninga fra engelsk kan komme til å bety for norsk språk. Likevel kan engelsk i dag ikke på noen måte konkurrere med den påvirkningen nedertysk hadde på nordisk språk i seinmiddelalderen. Nå kan vi knapt si en setning uten å bruke ett eller flere nedertyske ord. Ord med forstavelene *an-, be-, bi-, for-* og etterstavelene *-aktig, -bar, -het* kommer alle fra nedertysk. Det samme gjelder *vekt, mynt, skomaker, kjøpe, selge, herre, skredder, snekker, male, slakte, helse, frelse, ære, frue, regnskap, mannskap, jomfru, plante, ærlig, skjønn* osv. Men de fleste av disse orda er så godt integrerte i språket vårt at vi ikke kan se at de er lånt inn. I norsk kom forresten påvirkninga to vegger, både direkte fra nedertysk og indirekte gjennom dansk. Dette er det viktig å utforske både i norsk og nordisk språkhistorie. Resultater av slik forskning kan gi oss verdifull kunnskap om hvordan vi bør stille oss til den påvirkninga fra

om. Så seint som i 2009 blei det forsvart ei doktoravhandling om dette ved Universitetet i Agder: *Historiske og sosiale betingelser for språkkontakt mellom nedertysk og skandinavisk i seinmiddelalderen – et bidrag til historisk språksosiologi*, skrevet av førsteamanuensis Gro-Renée Rambø.

Til utlandet

Clara Holsts doktordisputas fant sted 10. desember 1903. Hun blei den første kvinne, uansett fag, som forsvarte ei doktoravhandling i Norge.

Etterpå var hun ei tid tysklærer i Kristiania. Vårsemestret 1906 hadde hun et lite engasjement ved universitetet, én time pr. uke i tysk uttale.

Men fortsatt var det slik at ei kvinne ikke kunne få fast stilling ved universitetet. Skulle hun arbeide ved en institusjon for høgere utdanning, måtte hun til utlandet. Høsten 1906 drog hun til USA. Hun var først et år ved Wellesley College nær Boston. Året etter underviste hun ved University of Kansas. Men alt sommeren 1908 kom hun hjem. Hun var da 40 år. Alle steder hun arbeida, fikk hun strålende attester.

Ingen «særhensyn»

Da Clara Holst sommeren 1910 fikk beskjed om utnevnelsen til embetet på

Hamar, tok hun straks brevkontakt med rektor for å gjøre avtale om timeplanen. Men hun var ikke glad for svaret hun fikk. Rektor hadde allerede bestemt timeplanen, og hun skulle bare ha begynnerundervisning i tysk. Undervisning på gymnasnivået skulle to eldre mannlige lærere ha.

Holst skreiv tilbake og henviste til sine omfattende kunnskaper og sin kompetanse i tysk og bad om at iallfall

skriftet, som kom i 1932, er hun blitt en ubetydelig biperson, enda Aftenposten på førstesida 10. desember 1928 hadde markert 25-årsjubileet for disputasen hennes. Og følgelig, i framstillinger om tidlige norske kvinner i akademien er hun i beste fall nevnt i forbifarten. Det er et paradoks at hennes prinsipielle kvinnepolitiske protest i 1910 førte til at hun er blitt oversett og nesten glemt av ettertida.

-
- «Hennes prinsipielle kvinnepolitiske protest i 1910 førte til at hun er blitt oversett og nesten glemt av ettertida.»

noen av timene hennes måtte bli i gymnasen. Da rektor ikke var villig til å endre noe som helst – han ville ikke ta «noget særhensyn til frøken Holst», som han skreiv til departementet – søkte hun umiddelbart om å bli fritatt for å tiltre embetet. Vi må kunne lese en tydelig kvinneprotest i hennes resolute avvisning av rektors timeplan. Hennes økonomi gjorde at hun kunne foreta et slikt prinsipielt valg.

Dette skjedde sommeren 1910. Først i 1912 fikk kvinner adgang til embeter ved universitetet. Dersom Holst *ikke* hadde protestert mot det hun opplevde som rektors tilsidesetting av hennes kompetanse og kvalifikasjoner til fordel for de eldre mannlige lærerne, ville hun da ha kunnet få ei universitetsstilling seinere? Det veit vi ikke, men vi kjenner ikke til at hun etter dette søkte noen annen stilling.

Oversett i akademien

Størst oppmerksomhet fikk Clara Holst i et jubileumsskrift for kvinnelige studenter i 1907. Ingen andre kvinner i akademien i Norge kunne måle seg med henne da. Men i det neste jubileums-

Hun ville utvilsomt ha hatt en sentral plass i norsk kvinnehistorie om hun ikke hadde trukket seg fra embetet på Hamar, men isteden hadde funnet seg i å gå fra universitetsundervisning i USA til elementærundervisning i tysk i Norge. Hun hadde imidlertid økonomi til å si nei. Hun behøvde ikke å finne seg i å bli satt til side av menn som var henne langt underlegne faglig.

Etter at Clara Holst returnerte til Norge i 1908, bodde hun resten av livet sammen med to søstre i Kristiania/Oslo. Hun døde i november 1935 og er gravlagt på Vår Frelsers Gravlund i Oslo.

Det er viktig at språkforskeren Clara Holst nå endelig har fått en plass i norsk kvinnehistorie gjennom biografien *Clara Holst – kvinnelig pionér i akademien i Norge*, som kom ut i 2006. Hun var en faglig ener blant de første kvinnene i akademien i Norge.

Ernst Håkon Jahr er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Agder og har skrevet biografien *Clara Holst – kvinnelig pionér i akademien i Norge* (2006).

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kulturdepartementet.

Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal vere i bruk i alle delar av samfunnslivet også i framtida – og ikkje bli sett til sides av engelsk.

Vi vil gj det offentlege, næringslivet og folk flest tru på at norsk språk duger, og arbeider for å auke kunnskapen om norsk språk.

Dette gjer Språkrådet for å styrkje stillinga til det norske språket:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonane våre om god og rett norsk.
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året.
- Vi arrangerer konferansen *Språkdagen* kvart år for å skape debatt om aktuelle utfordringar for norsk språk.
- Vi har ei eiga språkteneste for statsorgan som gir råd til statstilsette om korleis dei kan skrive klart og godt.
- Vi har ei eiga terminologiteneste som samordnar utvikling og tilgjengeleggjering av norsk terminologi og fremjar norsk fagspråk.
- Vi gir diplom til næringsdrivande som har gitt verksemda eit godt, kreativt norsk namn.
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skulen.
- Vi fører tilsyn med at alle statsorgan følgjer krava til fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi gir råd om korleis stadnamn skal skrivast på kart og vegskilt.
- Vi samarbeider med offentlege og private institusjonar om tiltak som styrkjer bruken av norsk.
- Vi forvaltar rettskrivinga i nynorsk og bokmål og følgjer med på korleis språket utviklar seg.

Direktøren i Språkrådet er leiar for 30 tilsette. Styret i Språkrådet er utnemnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkunnige og språkengasjerte personar frå heile samfunnet. Fagråda gir innspel og råd om saker på sine fagfelt.

www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLEG REDAKTØR:
Sigfrid Tvittekkja

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØR:
Åsta Norheim
asta.norheim@spraakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@spraakradet.no

Signerte artiklar frå
eksterne skribentar står
for forfatternar sitt syn.

Ettertrykk tillate når kjelda er
oppgitt.

OPPLAG: 11 500
Tekstene i dette nummeret finst
øg på Internett:
www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

Fire nummer i året
Redaksjonen avslutta 22.10.2010

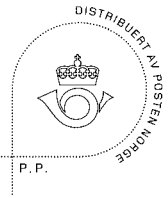
LAYOUT: Marit Heggenhougen
www.cmykdesign.no
TRYKK: 07 Aurskog

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILETE:
© *Jakob Fridholm / Johner /
Scanpix*

B

NORGE/NOREG



HISTORIA BAK

TIL ÁRS OK FRÍÐAR

Den som har levd ein del ár og kan henda har arbeidd i *árevis*, er *oppe i ára*, *tilárskommen* eller *noko til árs*. *Áre-* i *árevis* og *árs-* i *tilárskommen* finn me berre i nokre fåe samansette ord og uttrykk, t.d. *árelang* 'som varar mange ár', *árlegárs* 'kvart ár', 'om året' og *áremál* 'tidsrom på eit visst tal ár'. *Áre-* og *árs-* er opphavleg gamle genitivformer, *áre* i fleirtal (jf. norrønt *ára*) og *árs* i eintal (jf. norrønt *árs*). På norrønt styrte preposisjonen *til* genitiv, jf. *tilárskommen* og *til árs*.

I norrøn tid var den vanlege helsinga ved nyårsleite *til árs ok fríðar*. *Fríðar* er genitiv eintal av *fríðr*, som tyder 'fred', 'venskap', 'kjærleik'. Framleis kan islendingane seia «óskum öllum (me ynskjer alle) árs og fríðar».

Ár tyder sjølv sagt 'ár', men også 'áring', som er eit anna ord for 'ársvokster', 'avling'. Det er heilt parallelt med at *haust* framleis tyder både 'innhaustingstid' og 'grøde', 'avling'.

Allereie den 1. januar 2011 er den 31. desember 2010 både *i går* og *i fjor*. *I går* heiter *yesterday* på engelsk og *gestern* på tysk. Likskapen i form og tyding av *yester-* og *gester-* kjem av sams opphav. *I fjor* kan på engelsk heita *yesteryear*, men *last year* er mykje vanlegare.

I vår tid reknar me alder i *ár*, men på norrønt var det vanleg å rekna alderen i vintrar. Det norrøne ordet for vinter er *vetr*, som i nominativ fleirtal heiter *vetrar*. Når det til dømes heiter *hann var tolf vetra gamall*, er det av di at *vetra* er genitiv fleirtal av *vetr*.

Å rekna ára i vintrar må vera stygg-gammalt, for det norrøne hokjønnsordet *gyubr*, som heiter *gimber* eller *gimmer* på nynorsk, og som i dialektane kan ha uttala *jømmer*, tyder 'vintergammal søye'. *Gyubr* har same rot som latin *hiems* 'vinter', gresk *khion* 'snø', litauisk *žiema* 'vinter', russisk *zima* 'vinter', gammalindisk *himas* 'snø', og *Himalaya*, som tyder 'snøheimen'.

Svein Nestor
cand.philol.

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825